

CONDIȚIA STUDENTELOR DE LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. STUDIU DE CAZ: ANCHETA DE PSIHLOGIE SOCIALĂ PUBLICATĂ DE VIORICA PINTILIESCU ÎN ANUL 1937

CLAUDIA SEPTIMIA SABĂU

Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca,
Muzeul de Istorie a Universității (Direcția Patrimoniu Cultural Universitar)
claudia.sabau@ubbcluj.ro

ABSTRACT: Our article aims to outline the essential aspects of the daily life of female students at the University of Cluj during the interwar period, using as its main source the work published in 1937 by Viorica Pintilieșcu, "Aspects of Female Students' Life (An Attempt at a Social Psychology Survey)". What was the criterion for choosing the university and the faculty? What were the relationships with the professors like? How was a female student's daily routine structured? What activities did a student engage in during her free time? These are just a few of the questions we aim to answer throughout the research, with information about the students being supplemented by references to the fascinating biography of the author, Viorica Pintilieșcu.

KEYWORDS: women, interwar period, University of Cluj, Institute of Psychology at the University of Cluj, crime

În anul 1937 apărea, la Cluj, o carte unicat în peisajul publicațiilor științifice românești de până la aceea dată, semnată de Viorica Pintilieșcu, „Aspecte din viața studentelor (Încercarea unei anchete de psihologie socială)”¹ Volumul publica rezultatele unei anchete de psihologie socială inițiată în anul 1933, în rândul studentelor Universității din Cluj, sub coordonarea Institutului de

Psihologie Experimentală, Comparată și Aplicată, condus de profesorul Florian Ștefănescu-Goangă.² Prelucrarea și interpretarea materialului a revenit exclusiv autoarei.

La mai bine de 8 decenii după această apariție, în timpul desfășurării unei cercetări dedicate înființării primului cămin pentru studente al Universității din Cluj, o întâmplare

¹ Viorica Pintilieșcu, *Aspecte din viața studentelor (Încercarea unei anchete de psihologie socială)*, tipografia „Cartea Românească”, Cluj, 1937.

² Despre viața și activitatea acestuia în volumul de studii, Daniel David (coord.), *Florian Ștefănescu-*

Goangă, seria “Personalități ale Universității Babeș-Bolyai”, VII (Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 2019).

fericită m-a făcut să descopăr această lucrare.³ Lectura ei mi-a deschis un nou șantier de cercetare, dedicat analizării condiției studentelor de la Cluj, din perioada interbelică, pe baza materialului documentar cuprins în volum și, în același timp, m-a pus și în fața unei mari provocări, aflarea unui răspuns la întrebarea: cine a fost Viorica Pintiliescu?

În paginile care urmează voi creiona biografia Vioricai Pintiliescu, pe baza informațiilor depistate până în acest moment, și voi reda concluziile șantierului de cercetare amintit mai sus. Sursele documentare sunt, prioritar, presa locală și națională a vremii, anuarele universitare, studiile și lucrările monografice dedicate învățământului superior clujean interbelic. Pentru că este un studiu cu caracter exploratoriu, voi aplica o metodologie de cercetare calitativă, centrată pe analiza descriptivă și de discurs, ambele bazate pe critică și interpretare.

Viorica Pintiliescu/Pintilescu (16 octombrie 1906 – ? 12.1995). Succinte date biografice

Viorica Pintiliescu s-a născut în satul Liteni din județul Baia (în prezent, județul Suceava), în familia cu 6 copii a învățătorului Ioan T. Pintilescu⁴ și a Ecaterinei Pintilescu,

casnică. În acest punct, se cuvine făcută o mențiune importantă. În sursele consultate, numele de familie cu care este consemnată Viorica este Pintiliescu sau Pintilescu. Pentru că, atât în documentele școlare cât și în cele din timpul vieții adulte Viorica apare cu numele „Pintiliescu”, pe tot parcursul studiului voi folosi această variantă a numelui său.

Până în prezent nu am reușit să identific informații legate de școlarizarea sa gimnazială și liceală. Am aflat, cu certitudine, că între anii 1927-1931 a fost studentă a Universității din Cluj, la Facultatea de Litere și Filosofie. A fost o tânără serios aplecată spre studiu și bursieră „în natură”,⁵ în fiecare an, începând din anul universitar 1928-1929 și până la absolvire.⁶ În sprijinul acestei afirmații stă dovadă și premiul, în valoare de 1.500 de lei, câștigat din fondul „Vasile Pârvan” al Senatului Universitar, în anul universitar 1929-1930, cu tema „Cum concepe V. Pârvan organizarea vieții studentești la Universitatea din Cluj și ce pot face actualele Societăți studentești în vederea realizării acesteia”.⁷ Ideea înființării acestui fond i-a aparținut lui Onisifor Ghibu, în perioada în care a fost decan al Facultății

³ Pe această cale adresez mulțumirile mele doamnei Ghizela Cosma, pentru semnalarea volumului.

⁴ Conform ziarului „Evenimentul” (seria a II-a, IX, nr. 99 (24 mai 1901): 3, Ioan T. Pintilescu din Liteni (Suceava) și-a luat examenul de definitivat pentru postul de învățător, în urma examenelor desfășurate în lunile martie și aprilie ale anului 1901.

⁵ Adică avea asigurat un loc de cazare, fără plată, în căminul de fete al universității, localizat pe strada Moșilor nr. 70-72.

⁶ *Anuarul Universității regele Ferdinand I Cluj pe anul școlar 1928-29, rectorul anului Emil Hațieganu*

(Cluj: Tipografia Națională S. A., 1929), 147; *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj pe anul școlar 1929-30, rectorul anului Emil G. Racoviță* (Cluj: Tipografia Națională S. A., 1930), 174; *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj pe anul școlar 1930/1931, rectorul anului: Dr. Iuliu Hațieganu* (Cluj: Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1931), 172; *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj pe anul școlar 1931/32, rectorul anului: Nicolae Drăganu* (Cluj: Institut de Arte Grafice „Ardealul”, 1932), 198.

⁷ „Solemnitatea distribuirii premiilor „V. Pârvan” la Universitate,” *Națiunea*, 4, nr. 136 (24 iun. 1930): 2.

de Litere și Filosofie (1928-1929) și a fost creat în memoria lui Vasile Pârvan.⁸

În cei patru ani de facultate a fost implicată și în acțiunile societăților studențești. De exemplu, în anul universitar 1928-1929 a făcut parte din Comisia artistico-literară din cadrul Societății Studenților în Filosofie și Litere, înființată în anul 1919.⁹ În 1931, a fost președinta comitetului studențesc a Căminului de fete de pe strada Moșilor, calitate în care s-a numărat printre semnatarii unui protest al studenților bursieri din Cluj, adresat Ministerului Instrucției, împotriva reducerii subvențiilor acordate căminelor universitare.¹⁰

După terminarea facultății, Viorica Pintiliescu rămâne la Cluj. Din anul 1932, a ocupat postul de profesoară de filosofie la Școala Normală de Fete din localitate.¹¹ În paralel, a avut o implicare activă în acțiunile organizate de Partidul Național Liberal din oraș,¹² în luna mai 1932, fiind aleasă președinta secțiunii feminine a partidului.¹³ Numeroase referiri din presa anilor 1932-1935 denotă faptul că în acești ani a participat cu mult entuziasm la toate evenimentele organizate de Partidul Național Liberal, atât la nivel local, cât și în afara Clujului.¹⁴ În plus, a avut și activitate

publicistică în paginile ziarului „Românul. Organul tineretului național-liberal”, unde a semnat două articole apărute în cursul anului 1933. În primul, intitulat „Realități”, discută despre greutățile vieții la țară și despre munca istovitoare a țăranului român și a țărăncii române. Militează pentru implicarea tineretului cult, prin realizarea unor anchete științifice care să aducă reforme și îmbunătățiri materiale acestei categorii sociale.¹⁵ Al doilea articol, cu titlul „Feminism și partid politic”, era o pledoarie în favoarea Partidului Național Liberal și a avantajelor oferite femeilor care optau să devină membre în această formațiune politică. Autoarea pornește de la ideea că societatea acelor vremuri era una complexă, în care aveau loc schimbări rapide, care puteau pune indivizii în situații dificile și surprinzătoare. Din acest motiv, oamenii trebuiau să aibă o pregătire superioară din toate punctele de vedere, iar pregătirea respectivă se putea îndeplini doar prin cultură. Era o cerință care se impunea tuturor indivizilor, deci și femeilor: „Prin cultură ea își va aduce în chip natural eliberarea sa completă din punct de vedere social și politic”. Autoarea considera că prin emancipare, femeia trebuia să se încadreze într-un partid cu o lungă

⁸ *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj pe anul școlar 1929-30, rectorul anului Emil G. Racoviță* (Cluj: Tipografia Națională S. A., 1930), 26.

⁹ *Almanahul Societății Academice „Petru Maior”, al societăților pe facultăți și academii și al cercurilor studențești regionale din Cluj. Zece ani 1919-1929* (Cluj, Tip. „Cartea Românească” S. A., 1929), 145.

¹⁰ „Protestul studenților bursieri din Cluj împotriva reducerii subvențiilor acordate căminurilor universitare,” *Universul*, 49, nr. 18 (21 ian. 1931): 7.

¹¹ Cercetări viitoare pe care intenționez să le desfășor la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, unde se păstrează un fond documentar al acestei școli, sper să îmi ofere mai

multe informații despre activitatea sa ca profesoară în această școală.

¹² *Națiunea*, 6, nr. 20 (2 febr. 1932): 2.

¹³ *Viitorul*, 25, nr. 7.731 (28 oct. 1933): 2; Ioan Ciupe, Virgiliu Târău, *Liberalii clujeni. Destine în marea istorie* (Cluj-Napoca: Editura Mega, 2009), 423.

¹⁴ *Viitorul*, 24, nr. 7299 (30 mai 1932): 3; *Calendarul*, 1, nr. 252 (21 dec. 1932): 5; *Românul. Organ al tineretului Național-Liberal*, 1, nr. 16 (2 iun. 1933): 2. *Viitorul*, 26, nr. 7901 (25 mai 1934): 3; *Adevărul*, 48, nr. 15447 (24 mai 1934): 6.

¹⁵ *Românul. Organ al tineretului Național-Liberal*, 1, nr. 31 (1 oct. 1933): 3.

experiență, cu realizări efective și prin aceasta, „activitatea femeii se va completa în chip normal și natural cu activitatea bărbaților, ea rămânând să lucreze în direcția specificității sexului ei și în direcția soluționării problemelor ce-o interesează direct”. Viorica Pintiliescu considera că doar activând în cadrul acestui partid, „femeia își va putea câștiga eliberarea sa completă, găsind în doctrina sa principii superioare de stat, societate și individ”.¹⁶

Pe lângă activitatea de la catedră și implicarea politică, în anii imediat următori absolvirii facultății, Viorica Pintiliescu a colaborat și cu Institutul de Psihologie Experimentală, Comparată și Aplicată a Universității Regele Ferdinand I din Cluj, dar fără a avea statut de angajată a acestei instituții.¹⁷

În prima parte a anului 1935 a susținut, cu succes, examenul de capacitate pentru învățământul secundar.¹⁸ În aceeași perioadă, l-a întâlnit și pe Vasile Buntică,¹⁹ cu care se căsătorește civil în 5 august 1935, la Liteni, în satul natal. Partenerul de viață era absolvent al Academiei Comerciale din Cluj și funcționar la Banca de Scont și Schimb din localitate, fiind caracterizat, în presă, drept un om întreprinzător. Se pare că inițiasse o

serie de afaceri proprii, în urma cărora a reușit să acumuleze avere.²⁰

Parcursul vieții tinerei intelectuale părea să se desfășoare într-o direcție cât se poate de bună, dar destinul a avut alte planuri cu ea. La scurt timp după căsătorie, în data de 9 octombrie 1935²¹, o altercație între cei doi soți, un pistol, două gloanțe și decesul bărbatului vor așeza traiectoria vieții Vioricăi Pintiliescu-Buntică pe un cu totul alt făgaș, aducând-o în fața opiniei publice nu în calitate de autoare de cărți sau de tânără profesoară, ci de suspectă de crimă.

Acuzată de omucidere, ulterior de omor prin imprudență, din seara zilei de 9 octombrie 1935 și până în noiembrie 1936, când se pronunță sentința definitivă în acest caz, viața tinerei pare desprinsă dintr-un scenariu de film polițist. Mai bine de un an de zile cât a durat anchetarea și judecarea doamnei Pintiliescu-Buntică, prin intermediul relatărilor din presa locală și cea națională, aflăm detalii despre desfășurarea anchetei și a dezbaterilor din sala de tribunal.

Cu ajutorul zecilor de martori chemați să depună mărturie, fiecare segment al vieții Vioricăi a fost expus judecății opiniei publice, de cele mai multe ori, necruțătoare cu tânăra de 29 de ani. Au fost vehiculate diverse scenarii despre contextul morții lui Vasile

¹⁶ *Românul. Organ al tineretului Național-Liberal*, 1, nr. 33-35 (30 oct. 1933): 9.

¹⁷ În multe articole de presă Viorica este menționată ca și “asistentă” sau “fostă asistentă” a acestui institut. Din depoziția profesorului Nicolae Mărgineanu, audiat ca și martor în procesul în care Viorica Pintiliescu a fost acuzată de uciderea soțului, desfășurat la finalul lunii martie 1936, aflăm că aceasta nu a fost asistentă titulară la Institutul de Psihologie a Universității din Cluj, ci doar “l-a suplinit” pe profesorul Mărgineanu, în timpul

absenței, vezi “Procesul Viorica Pintiliescu la Cluj”, *Adevărul*, 50, nr. 16.009 (30 mart. 1936): 5.

¹⁸ *Curentul*, 8, nr. 2734 (14 sept. 1935): 5.

¹⁹ În presa vremii am întâlnit atât varianta “Buntică”, cât și “Burtică”. Am optat pentru folosirea primei variante, deoarece așa a fost consemnată în *Monitorul Oficial*, Partea 1, an 107 (12 apr. 1939): 2.236.

²⁰ “Misterioasa moarte a funcționarului Bontico din Cluj. Stadiul cercetărilor”, *Dimineața*, 31, nr. 10.345 (31 oct. 1935): 12.

²¹ *Ibid.*, 12.

Buntică (dacă a fost sinucidere, accident sau crimă cu premeditare), despre zestrea de 400.000 de lei pe care a avut-o Viorica la căsătorie și a cărei proveniență nu a putut fi dovedită, despre o serie de scrisori care insinuau existența unui amant și tensiuni de natură sexuală în relația dintre cei doi soți, despre legătura femeii cu artistul Operei Române, Anton Ronay, despre implicarea rectorului universității, Florian Ștefănescu-Goangă, în acest caz etc.²² După dezbateri aprinse, în data de 4 aprilie 1936, Tribunalul din Cluj o condamnă la un an de închisoare și plata a 6.000 de lei, cheltuieli de judecată.²³ Pentru că atât cei trei avocați ai inculpatei, cât și procurorul au făcut apel, în 27 iunie 1936, procesul se reia în fața Curții de Apel. Sentința acesteia a fost achitarea Viorică Pintiliescu-Buntică de orice penalitate.²⁴ Profund nemulțumit de această sentință, procurorul general a făcut recurs, iar cauza a ajuns în fața Înaltei Curții de Casație. În procesul desfășurat în data de 12 noiembrie 1936, aceasta a respins recursul parchetului general și a confirmat „definitiv hotărârea de achitare”.²⁵

După finalizarea procesului, Viorica Pintiliescu-Buntică părăsește Clujul și se

mută la Suceava, la Liceul de Fete din localitate. Mutarea sa în orașul de peste munți este dovedită și de faptul că, în 4 decembrie 1936, susține o conferință cu titlul „Psihologia copiilor dotați”, la inițiativa Asociației profesorilor secundari din Suceava.²⁶

În septembrie 1937, am identificat-o printre participanții la Congresul Asociației generale a profesorilor secundari, desfășurat la Cernăuți, ca reprezentantă a aceluiași liceu din Suceava.²⁷ Este și anul în care a publicat lucrarea „Aspecte din viața studentelor (Încercarea unei anchete de psihologie socială)”. În martie 1938, se număra printre participanții la cel de-al doilea Congres al profesorilor de filosofie, desfășurat la București.²⁸

Viorica Pintiliescu-Buntică nu se mai reîntoarce să locuiască în Cluj. Probabil a dorit să se detașeze de locul în care s-a desfășurat drama familială, care cu siguranță i-a adus multă suferință. În sprijinul acestei afirmații este și demersul juridic inițiat, în ianuarie 1938, pentru modificarea numelui din „Viorica Buntică” în

²² Selectiv, amintesc câteva ziare care au publicat informații despre caz: „Misterioasa moarte a funcționarului Bontico din Cluj. Stadiul cercetărilor,” *Dimineața*, 31, nr. 10.345 (31 oct. 1935): 12; *Zorile*, an 1, nr. 190 (10 nov. 1935); „Senzațională arestare la Cluj. Asistenta universitară a fost arestată sub învinuirea că și-a ucis soțul. Misterioasa proveniență a unei zestre de 400.000 lei,” *Zorile*, 1, nr. 191 (11 nov. 1935): 7; „Afacerea Buntică a luat o întorsătură senzațională,” *Dimineața*, 31, nr. 10.374 (11 nov. 1935); „Rolul d-lor Florian Ștefănescu-Goangă și Victor Stanciu în afacerea Burtică de la Cluj”, *Curentul*, 8, nr. 2813 (2 dec. 1935): 8; „Procesul d-nei Pintiliescu-Burtică,” *Universul*, 53, nr. 52 (22 febr. 1936): 4; „Procesul d-nei Viorica Pintiliescu-Burtică,”

Universul, 53, nr. 85 (26 mart. 1936): 12; *Patria*, XVIII, nr. 72 (29 mart. 1936): 4.

²³ „Viorica Pintiliescu-Burtică a fost condamnată,” *Curentul*, 9, nr. 293, (6 aprilie 1936): 3.

²⁴ „D-na Pintiliescu-Burtică a fost achitată de Curtea de Apel,” *Dimineața*, 32, nr. 10.602 (30 iun. 1936): 3.

²⁵ „Cazul Viorica Burtică din Cluj,” *Universul*, 53, nr. 316 (15 nov. 1936): 9.

²⁶ „Două conferințe,” *Glasul Bucovinei*, 19, nr. 4958 (5 dec. 1936): 4.

²⁷ „Congresul asociației generale a profesorilor secundari, la Cernăuți,” *Glasul Bucovinei*, 20, nr. 5.152 (14 sept. 1937): 2.

²⁸ *Cuvântul*, 15, nr. 3185 (27 mart. 1938): 7.

„Viorica Pintiliescu”.²⁹ Decretul de schimbare a numelui a fost publicat în „Monitorul Oficial”, în 12 aprilie 1939.³⁰ În același an a publicat cartea cu titlul „Miniaturi” (Editura „Cartea Românească”, Cluj), caracterizată în presă drept „un gen de notații scurte în care lirismul și observația se îmbină în mod interesant”.³¹

După anul 1940, informațiile despre viața și parcursul ei profesional sunt tot mai greu de identificat. O vreme a predat la Cernăuți, la Liceul Industrial de Fete,³² apoi a ajuns la Galați, la liceul de fete din localitate,³³ pe urmă a revenit la Cernăuți³⁴ și, într-un final, o ultimă destinație, unde se pare că a și rămas până la finalul vieții, a fost Bucureștiul. Pe baza informațiilor din presă, o găsim aici începând cu anul 1945,³⁵ an după care se pare că peste viața ei s-a așternut un val de tăcere. A decedat în capitala țării în luna decembrie a anului 1995.³⁶

Rezultatele anchetei de psihologie socială publicată de Viorica Pintiliescu în anul 1937

După cum menționam mai sus, în anul 1937, apărea la Cluj lucrarea semnată de Viorica Pintiliescu, „Aspecte din viața studentelor (Încercarea unei anchete de psihologie socială)”, un volum de aproximativ 200 de pagini. În cuprinsul acestuia erau

publicate rezultatele unui chestionar întocmit de personalul științific al Institutului de Psihologie Experimentală, Comparată și Aplicată a Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj³⁷ și distribuit studenților și studentelor, în anul 1933. Chestionarul cuprindea 90 de întrebări structurate în 12 categorii de date: starea civilă și socială, criteriul de alegere al învățământului universitar, criteriul de alegere al universității, criteriul de alegere al facultății și specialității, scopul studiilor universitare, activitatea universitară, raporturile cu profesorii, organizarea universității, viața studentescă, situația materială, viața socială și ocupația în orele libere. Răspunsurile la chestionar au fost anonime.³⁸ Nu știm ce s-a întâmplat cu răspunsurile studenților, dacă au răspuns și câți au răspuns la chestionar. Sunt certe doar răspunsurile a 408 studente, dintr-un total de 750 de chestionare distribuite.³⁹ Vastul material a fost prelucrat la Institutul de Psihologie, de către Viorica Pintiliescu, în perioada în care ea a colaborat cu această instituție.

O inițiativă asemănătoare, respectiv o anchetă asupra vieții studentelor și studenților, s-a desfășurat și la Facultatea de Litere din București, la începutul deceniului

²⁹ *Monitorul Oficial*, Partea 1, 106 (25 ian. 1938): 579.

³⁰ *Monitorul Oficial*, Partea 1, 107 (12 apr. 1939): 2.236.

³¹ *Curentul*, 12, nr. 3957 (7 febr. 1939): 2.

³² *Monitorul Oficial*, 108, partea 1, nr. 99 (26 apr. 1940): 2.111.

³³ *Monitorul Oficial*, 108, partea 1, nr. 190 (19 august 1940): 4.247.

³⁴ *Universul*, 58, nr. 281 (16 oct. 1941): 3.

³⁵ *Timpul*, VII, nr. 2874 (1 iul. 1945): 2.

³⁶ „Cântecul de lebadă”, www.dragusanul.ro, accesat 15 nov. 2024, Societatea Scriitorilor Bucovineni |Dragusanul.ro.

³⁷ Institutul de Psihologie Experimentală, Aplicată și Comparată, întemeiat de Florian Ștefănescu-Goangă, a fost primul de acest fel în România; vezi Marcela Sălăgean (în colaborare cu Ana-Maria Stan, Emilia Cismaș, Szilárd Tóth), „Universitatea din Cluj între 1919 și 1940,” în Ovidiu Ghitta (coord.), *Istoria Universității „Babeș-Bolyai”* (Cluj-Napoca: Editura Mega, 2012), 148.

³⁸ Viorica Pintiliescu, *Aspecte din viața*, 2.

³⁹ *Ibid.*, 4.

patru al secolului XX. Însă, rezultatele acestei anchete nu au fost date publicității niciodată.⁴⁰

Conform unei relatări din presă, se pare că încă de la finalul lunii decembrie 1934, răspunsurile la chestionarul distribuit la Cluj erau prelucrate deja sub forma unei lucrări, care urma să fie publicată „în curând”.⁴¹ Mai mult, în 20 mai 1935, Viorica Pintiliescu a susținut și o conferință organizată de Societatea de Psihologie, cu titlul „Aspecte din viața studentelor”, în care a prezentat rezultatele interesantei anchete amintite.⁴² Cel mai probabil, dacă în viața tinerei nu intervenea episodul dramatic al procesului în care a fost judecată pentru suspiciunea de ucidere a soțului, cercetarea dedicată studentelor clujence ar fi văzut lumina tiparului mai repede. În contextul amintit anterior, rezultatele anchetei au fost publicate abia în anul 1937. Lucrarea a fost bine primită de opinia publică și a beneficiat de cronici laudative în presa vremii.⁴³

Ancheta de psihologie socială urmărea să afle cu ce gânduri și aspirații veneau studenții/studentele la universitate, ce primeau de la instituția de învățământ clujeană și cum erau redați societății.⁴⁴ Motivația acestui demers era sintetizată în câteva puncte, în partea introductivă a lucrării. Se dorea cunoașterea cât mai precisă a vieții universitare a studenților, a

dorințelor și aspirațiilor acestora, a influenței pe care universitatea o exercita „asupra formării lor sufletești, asupra mentalității lor și asupra pregătirii lor profesionale și sociale”. De asemenea, se urmărea evidențierea lipsurilor și a necazurilor pe care le aveau studenții, în general, dar și deficiențele din sistemul de organizare și activitate a instituției de învățământ superior clujean, în special.⁴⁵ Scopul bogatului material colectat, cu limitările inerente, a fost conturarea, la modul general, a principalelor aspecte materiale, sociale și culturale ale vieții studențești, dar și a ideilor și preocupărilor tineretului universitar.

În partea introductivă a lucrării, Viorica Pintiliescu alocă un spațiu generos prezentării unei statistici generale a studentelor de la universitatea clujeană, pornind de la constatarea că în fiecare an, numărul acestora a crescut, micșorându-se numai odată cu declanșarea crizei economice și financiare. Statistica este structurată pe cele patru facultăți ale Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj: Facultatea de Drept, Facultatea de Medicină și Farmacie, Facultatea de Litere și Filosofie, respectiv Facultatea de Științe.⁴⁶

În primul an de funcționare a Universității românești din Cluj, la Facultatea de Drept nu era nicio studentă înscrisă. La Medicină și Farmacie erau 105 studente, la Litere 53, iar

⁴⁰ N. Mihaescu, „Între cultură și profesie,” *Viitorul*, 29, nr. 8.8771 (3 aug. 1937): 1.

⁴¹ *Universul*, 51, nr. 352 (24 dec. 1934): 10.

⁴² *Dimineața*, 31, nr. 10.200 (21 mai 1935): 2.

⁴³ Menționăm, selectiv, ziarele *Adevărul* („Studenta în viața sa”, autoare Izabela Sadoveanu), 51, nr. 16.367 (9 iun. 1937): 2; *Dimineața* („Cum trăiesc studentele. O anchetă de psihologie socială făcută în cetatea universitară din capitala Ardealului”), 33, nr. 11.037 (12 sept. 1937): 12.

⁴⁴ Despre viața studenților din România, în perioada interbelică, vezi Ghizela Cosma, „Stil și mod de viață la studenți în România interbelică,” *Studia Univ. Babeș-Bolyai, Historia*, XXXVI, 1-2 (1991): 163-193.

⁴⁵ Viorica Pintiliescu, *Aspecte din viața*, 2.

⁴⁶ Despre structura universității în perioada interbelică a se vedea Marcela Sălăgean, „Universitatea din Cluj între 1919”, 136-140.

la Științe, 22 de studente. După cum menționam anterior, pe tot parcursul perioadei interbelice, numărul acestora a cunoscut un trend ascendent. La Facultatea de Drept, cele mai multe studente au fost în anul universitar 1933/1934 (134 de studente), la Facultatea de Medicină și Farmacie, tot în anul universitar 1933/1934 (336 de studente), la Facultatea de Litere și Filosofie, maximul a fost atins în anul universitar 1930/1931 (401 de studente) și, în fine, la Facultatea de Științe, în anul universitar 1930/1931 (295 de studente). În anul universitar 1935/1936, cu un an înainte de publicarea anchetei, statistica studentelor de la cele 4 facultăți arăta așa: Drept (113 de studente), Medicină și Farmacie (136 studente), Litere și Filosofie (293 de studente) și Științe (128 de studente).⁴⁷

Ancheta Institutului de Psihologie din Cluj relevă faptul că, din punct de vedere statistic, dintre cele 408 studente care au răspuns la chestionar, majoritatea, adică 203, erau născute la sat. Cele mai multe (246 de studente) proveneau din Transilvania, urmată de Oltenia, Muntenia, Moldova ș.a. Pe ultima poziție se afla Dobrogea, cu 3 studente. Erau și studente din străinătate (7 din Ungaria, 3 din Iugoslavia, 1 din Cehoslovacia, 1 din Polonia și 1 din S.U.A.).⁴⁸

Predomina originea etnică românească (78,67% dintre studente) și confesiunea ortodoxă (48.03% dintre studente).⁴⁹ Cea mai mare parte erau fiice de preoți, învățători și țărani (209 studente), mamele fiind, în majoritate covârșitoare, casnice. Cei mai mulți părinți locuiau în oraș, deoarece cei de

la țară păreau că au ales să se mute din zonele rurale după admiterea fiicei/fiicelor la universitate. Un număr însemnat de studente aveau doar mamă. Majoritar, venitul anual și averea familiei acoperea doar strictul necesar.⁵⁰

Cele mai multe tinere (190) au venit la universitate pentru a-și face o carieră, 94 pentru carieră și cultură generală, 42 pentru carieră și în vederea căsătoriei, iar restul, în proporții mai mici, pentru diferite alte motive. Aceste informații ilustrează faptul că studentele proveneau, în cea mai mare măsură, dintr-un mediu patriarhal, liniștit, motivația pentru alegerea universității fiind dorința de a avansa social și de a avea un standard de viață mai ridicat decât al părinților. Sau altfel spus, motivul principal pentru care o studentă alegea studiile universitare era pentru a-și clădi o carieră, care să-i asigure existența.⁵¹

Cele mai multe tinere au ales universitatea cea mai apropiată de casa părintească, pe locul secund fiind motivele de ordin material (taxele de la Universitatea din Cluj erau mai mici decât la celelalte universități, căminele erau mai bine organizate, erau oferite mai multe burse comparativ cu alte universități din țară etc.), completate cu atmosfera socială liniștită. Din motivele enunțate mai sus, 275 de studente nu doreau să schimbe Clujul cu alt centru universitar⁵². Totuși, rezultatele chestionarului denotă faptul că studentele din Cluj nu aveau independența de spirit și îndrăzneala de a dori să găsească acea universitate care prin organizare și prin

⁴⁷ Viorica Pintilieșcu, *Aspecte din viața*, 7-10.

⁴⁸ *Ibid.*, 14-15.

⁴⁹ *Ibid.*, 15.

⁵⁰ *Ibid.*, 17-18.

⁵¹ *Ibid.*, 21-22.

⁵² *Ibid.*, 24-30.

profesori „să le dea posibilitatea să-și răscrolească sufletul și să le deschidă cele mai largi orizonturi”.⁵³

În ceea ce privește criteriul de alegere al facultății și al specialității, autoarea lucrării a fost curioasă să afle dacă studentele și-au ales cariera în cunoștință de cauză, cu discernământ, sau din alte motive, cum ar fi: influența părinților, cariera care să le asigure venituri ridicate, tendințele vremii ș.a. Rezultatele arată că tinerele și-au ales facultatea și specialitatea singure, fără a se gândi prea mult și fără a găsi motive bine întemeiate pentru deciziile luate. Cele mai multe, din înclinare și dorință personală (234 de studente), apoi din motive de ordin material, din ambiție și vanitate ș.a. Aceleași raționamente le-au ghidat și în alegerea specialității.⁵⁴

Majoritatea studentelor au declarat că scopul pentru care au ales studiile universitare a fost pentru a-și face o carieră și o cultură generală, deși cele mai multe au optat doar pentru dobândirea unei cariere. Consolidarea unei culturi generale rămânea mai mult un deziderat, care nu viza o cultură generală temeinică, ci doar una aparentă, de suprafață.⁵⁵

Întrebările din capitolul dedicat activității universitare conturează imaginea studentei ca o „bună școlăriță”, care respecta regulamentul, frecvența regulat cursurile și își pregătea din timp examenele. În plus, aceasta citea și în afara cursurilor, cu deosebire literatură.⁵⁶

Relațiile cu profesorii se limitau la interacțiunile din timpul orelor și a seminarelor, nu existau discuții de natură științifică (308 studente nu au avut astfel de discuții) și nu primeau îndrumări (290 de studente nu au primit îndrumări pentru studii), cu toate că 365 de studente considerau că erau necesare discuțiile personale între profesori și studenți. Studentele declarau că nu exista o legătură sufletească cu profesorii și sugerau, pentru apropierea sufletească, organizarea unor ședințe, șezători și excursii comune.⁵⁷

În ceea ce privește organizarea universității, consemnăm dorința clară a studentelor de a se trece de la teorie la practică și de a se insista pe lucrările de seminar și de laborator. De asemenea, acestea considerau că universitatea nu le pregătea suficient de bine pentru viață și pentru societate, în condițiile în care acestea arătau o vie preocupare pentru pregătirea necesară desfășurării vieții sociale.⁵⁸

Viața studentescă nu era satisfăcătoare pentru 190 de studente, iar 124 de studente iubeau tinerețea și entuziasmul acesteia. Soluțiile oferite de studentele nemulțumite pentru corectarea neajunsurilor vizau, prioritar, soluții cu caracter social. De exemplu, se dorea ca viața studentescă să fie o completare a vieții de studiu din universitate.⁵⁹

Din punct de vedere material, concluziile anchetei sugerau că părinții asigurau suportul material necesar pentru fete, mai mult decât pentru băieți. În schimb,

⁵³ Ibid., 30.

⁵⁴ Ibid., 31-37.

⁵⁵ Ibid., 38-42.

⁵⁶ Ibid., 49-51.

⁵⁷ Ibid., 52-62.

⁵⁸ Ibid., 87-88.

⁵⁹ Ibid., 89-102.

Universitatea și diferitele societăți particulare, le ajutau mai puțin. 82,10 % dintre tinere (335 de studente) erau susținute de părinți, 8.82% (36 de studente) erau ajutate de rude sau frați, 4,16 % (17 studente) se susțineau singure ca meditatoare sau funcționare (una își câștiga existența prin lucru de mână), 2,69 % (11 studente) aveau bursă de la universitate și, în fine, 2.20% (9 studente) erau susținute de diferite societăți.⁶⁰ Cele mai multe studente locuiau în cămin, câte 4 fete într-o cameră, argumentele aduse în sprijinul acestei alegeri fiind faptul că multe dintre ele au locuit și în anii de liceu în internat, viața cu colegile fiind „mai plăcută, mai veselă [...] Apoi vieța în cămin e mai bine organizată; e mai confortabilă în comparație cu cea din oraș; nu ești nevoită să te duci singură în oraș, la teatru, patinaj; nu trebuie să fii așa formalistă ca în familie; și dacă stai singură la gazdă ai prea mult timp liber să te gândești la lucruri zadarnice, n-ai îndemn la muncă [...]”.⁶¹ Totuși, era și un procent important de studente care își doreau să locuiască la o familie, printre argumente numărându-se opinia că o fată nu era bine să fie lăsată liberă, singură, și că o familie bună ar putea înlocui, cu succes, familia de acasă. „Stând într-o familie te poți pregăti pentru vieța socială, pentru vieța liniștită de familie”.⁶² Erau și 60 de tinere care preferau gazda deoarece oferea o locuință curată, o viață liniștită și „destulă libertate” pentru studiu. „Gazda, în multe împrejurări, poate fi un sprijin moral efectiv și îți dă posibilitatea să

duci o viață mai studențească; acasă poți primi vizite și organiza mici petreceri ca să înlături necazurile zilnice”.⁶³

Pentru cheltuielile lunare, în primul rând pentru „masă, casă și spălat”, majoritatea studentelor cheltuiau între 1.000 și 2.000 de lei, iar pentru distracții, între 100 și 500 de lei.⁶⁴ Bugetul minim pentru o studentă, care să cuprindă întreținerea, distracția, cheltuielile școlare și cele mărunte, se ridica în jurul sumei de 2.000-3.000 de lei lunar.⁶⁵

În ceea ce privește activitatea socială a studentelor, pentru că la Cluj nu exista o societate doar a studentelor, acestea își desfășurau activitatea în societăți mixte studențești sau în societăți extra-universitare, cu caracter științific, religios și sportiv. În astfel de societăți erau înscrise 243 de tinere. Motivele înscrierii se centrau, prioritar, pe ideea spiritului de solidaritate cu cei de aceeași specialitate sau originari din aceeași zonă geografică. Cele care nu s-au înscris în societăți (104 studente) au ales așa, fie pentru că timpul nu le permitea, fie din cauza propriei firi, sau din prudență, indiferență sau neglijență. Este interesant de constatat faptul că dintre cele 408 studente, doar 35 aveau activitate socială extra-universitară (propagandă culturală și religioasă la țară prin șezători, conferințe, muzică etc.). Activitatea socială a studentelor era limitată spre inexistentă, pe de-o parte din cauza faptului că nu aveau încă conștiința necesară unei astfel de chemări, iar pe de alta, din lipsa unei pregătiri adecvate acestui scop.⁶⁶

⁶⁰ Ibid., 104-105.

⁶¹ Ibid., 106-107.

⁶² Ibid., 107-108.

⁶³ Ibid., 108.

⁶⁴ Ibid., 108-109.

⁶⁵ Ibid., 111.

⁶⁶ Ibid., 115-127.

Sunt foarte interesante opiniile studentelor referitoare la feminism. 158 de studente, adică 38.72% aprobau feminismul, dar în anumite condiții; 98 de tinere (24,02%) erau contra mișcării; 81 de studente (19,85%) nu și-au exprimat vreo opinie; 71 de studente (71,40%) nu erau la curent cu ideile feminismului, erau indiferente față de acest curent.⁶⁷ Cele 158 de studente care aprobau feminismul oferă câteva trăsături generale ale acestuia, dar fără a manifesta prea mult spirit critic. Unul dintre răspunsuri puncta că feminismul „este un fericit mijloc de adaptare față de noile cerințe ale vieții; este o mișcare logică, necesară și folositoare pentru societate și pentru femei”.⁶⁸ Vocea uneia dintre tinerele care erau împotriva acestui curent spunea: „Feminismul trebuie privit cu neîncredere, cu scepticism, ba chiar cu desconsiderare; este o mișcare neserioasă, exagerată, este un fel de exhibiționism intelectual, e motivul de dezechilibru al familiei”.⁶⁹

Majoritatea studentelor (158) considerau că emanciparea trebuia să se manifeste în toate direcțiile, în vreme ce 57 o acceptau doar în direcție culturală, 42 erau de acord cu ea în direcție socială și culturală, iar 25 credeau că femeia trebuie să se limiteze la a rămâne doar bună soție și bună mamă. Dintre răspunsurile tinerelor pe acest subiect, 98 erau contra oricărei emancipări⁷⁰. Cele mai multe studente credeau că emanciparea nu era în dauna familiei, iar cele care afirmau că emanciparea ar fi rea, considerau că acest neajuns ar putea fi înlăturat dacă

„emanciparea ar fi moderată și făcută cu mult bun simț”.⁷¹

Studentele Universității din Cluj citeau literatură feminină, cele mai cunoscute autoare fiind Otilia Cazimir, Bucura Dumbravă, Princesesa Marta Bibescu, Selma Lagerlöf, Regina Maria, Carmen Sylva ș.a.⁷²

Ancheta Institutului de Psihologie urmărea să surprindă și opinia studentelor în legătură cu rolul pe care credeau că urmau să îl joace în societate după terminarea studiilor, respectiv să ofere o proiecție a idealului lor de femeie în societatea acelor vremuri. Răspunsurile au portretizat trei tipuri de femei⁷³: femeia completă într-o societate complexă, femeia de altădată și un „tip voluntar” de femeie („Femeia să fie activă ca și orice băiat; independentă în acțiune, să facă mai mult sport, să conducă mașina, avionul, să înoate, să joace tenis, să se distreze, să cocheteze; cu multă voință ca să poată fi persistentă în hotărâri și să înfrângă vieața aceasta grea”⁷⁴).

Marea majoritate a studentelor nu erau interesate de politică (264); 364 nu erau înscrise în niciun partid, iar cele înscrise (16) făceau parte, aproape în întregime, din Partidul Național Liberal.⁷⁵

O problemă interesantă este cea a dreptului de vot, 189 de studente erau pentru acordarea acestuia, 175 erau contra și 44 erau indiferente dacă se acordă sau nu. Studentele care erau „pentru” sugerau să se acorde „încetul cu încetul și în general, numai celor cu studii academice și studii speciale politice; în practică să se dea numai celor cu

⁶⁷ Ibid., 127.

⁶⁸ Ibid., 127.

⁶⁹ Ibid., 128.

⁷⁰ Ibid., 129.

⁷¹ Ibid., 133.

⁷² Ibid., 136-138.

⁷³ Ibid., 140.

⁷⁴ Ibid., 143.

⁷⁵ Ibid., 146.

aptitudini în această direcție”.⁷⁶ Deși erau pentru acordarea drepturilor, studentele arătau un vădit dezinteres în legătură cu problemele politice și cu implicarea lor în politică.

Ancheta se ocupă și de problematica căsătoriei, una dintre întrebări vizând raportul dintre carieră și căsătorie. Cele mai multe studente (253) afirmă că nu ar întrerupe studiile pentru căsătorie; 95 declarau că le-ar întrerupe. În continuarea ideii, majoritatea tinerelor susțineau că exercitarea unei cariere și căsătoria erau posibile, punctând însă faptul că era recomandată o carieră „mai ușoară” pentru ca studenta să aibă timp pentru familie.⁷⁷ În majoritate covârșitoare, studentele credeau în căsătorie și și-o doreau.⁷⁸

Ultimul punct al anchetei se concentra pe preocupările tinerelor din timpul liber. Aflăm că într-o proporție covârșitoare, tinerele iubeau sportul, printre disciplinele sportive favorite numărându-se: patinajul, tenisul, înotul, gimnastica, schiul, canotajul, dansul etc.⁷⁹ La capitolul distracții, pe primul loc se situa lectura particulară, urmată de frecventarea operei, teatrului și cinematografului, apoi plimbările, sportul, lucrul de mână, muzica, dansul ș.a.⁸⁰

Sumare considerații finale

Șantierul de cercetare, pe care l-am menționat la începutul articolului, deschis după „întâlnirea” cu cartea Vioricăi Pintiliescu, mi-a oferit o dublă satisfacție. Pe de-o parte, am descoperit o femeie

fascinată din elita intelectuală a Clujului interbelic, implicată atât în activități politice, cât și educative și de cercetare, autoarea a unei cărți unicat în peisajul științific românesc al vremii, cu o poveste de viață demnă de un scenariu de film. Pe de altă parte, analizarea rezultatelor anchetei de psihologie socială publicate de Viorica Pintiliescu, mi-a oferit o perspectivă amplă asupra vieții studentelor de la Universitatea din Cluj, în perioada interbelică, alături de privilegiul de a avea acces la „vocea” lor, prin intermediul numeroaselor citate din carte.

Autoarea a analizat cu acribie răspunsurile și procentajele, a oferit explicații plauzibile și a „spart” monotonia textelor interpretative cu citate din observațiile și mărturisirile tinerelor. Pe baza acestui material, „prototipul” studentei de la Universitatea din Cluj, în perioada interbelică, pare să fie o tânără destul de apatică, lipsită de interes și spirit critic și de dorința de a se depăși⁸¹: fiică de intelectual din mediul rural, alege universitatea cea mai apropiată de casă din considerente de ordin material, din dorința de a-și clădi o carieră care să o ferească de greutate materiale. Silitoare, frecventează cursurile cu regularitate, își susține examenele cu punctualitate, citind cel mai mult și mai des, doar cursurile. Nu este pasionată de frecventarea bibliotecilor, scopul suprem urmărit fiind pregătirea carierei și abia pe plan secund, consolidarea unei culturi generale, subiect de care, de altfel, nici Universitatea nu era preocupată. Studiul particular era anemic, iar

⁷⁶ Ibid., 146-147.

⁷⁷ Ibid., 154-155.

⁷⁸ Ibid., 160.

⁷⁹ Ibid., 163-164.

⁸⁰ Ibid., 166-167.

⁸¹ Lenormanda Benari, „Viorica Pintiliescu, „Aspecte din viața studentelor” (Încercarea unei anchete de psihologie socială), Tip. Cartea Românească, Cluj, 1937,” *Însemnări ieșene*, 2, nr. 15-17 (1937): 227-229.

interacțiunile cu profesorii în afara orelor de curs, aproape inexistente. Apreciază libertatea academică (plimbările dansul, seratele, conferințele, activitățile sportive și culturale), care treptat o ajută să facă trecerea de la viața studentescă, la cea socială, mai largă. Este atentă și conservatoare, având ferma convingere că studiile universitare o vor ajuta să contacteze o căsătorie cât mai bună. Totuși, deseori oscilează între cerințele și provocările noii societăți moderne și valorile clar statuate ale societății trecute, ceea ce, mai devreme sau mai târziu, îi vor declanșa o criză de ordin psihologic, social și economic. Este conștientă că nu se mai poate reîntoarce la viața casnică a înaintașelor, dar lipsită de o pregătire personală puternică, nu are de ales decât să spere „într-o acomodare cel puțin târzie, iar în prezent să se mulțumească cu norocul”.⁸²

Este important să punctăm faptul că ancheta de psihologie socială inițiată în anul 1933 și ale cărei rezultate au fost publicate de Viorica Pintilieșcu se înscrie în sfera inițiativelor girate de universitatea clujeană, pentru o mai bună cunoaștere a vieții studentești. Se dorea ca ancheta să ofere informații referitoare la modul în care

instituția de învățământ superior clujean pregătea adecvat cerințelor vremii generațiile de tineri care îi treceau pragul. Cu atât mai mult, situația studentelor era considerată una specială, deoarece după anul 1919, numărul acestora a crescut constant. Rezultatele publicate de Viorica Pintilieșcu nu au fost deloc încurajatoare din acest punct de vedere. Ele arată că studentele nu primeau de la universitate îndrumări pentru viață, în general, și nici pentru viața lor feminină, în special, fiind imperativ necesar ca universitatea să inițieze o serie de demersuri speciale, pentru a le oferi o pregătire adecvată vremurilor. Altfel, exista riscul ca tinerele să nu fie pregătite pentru provocările vieții de adult⁸³.

O inițiativă concretă a universității, în această direcție, a fost cea a creării *Oficiului Universitar*⁸⁴, din anul 1934, care cuprindea șase servicii dedicate studenților, printre care se numărau asistența medicală, asistența socială și orientarea profesională academică. Sfera de activitate a Oficiului era axată tocmai pe satisfacerea multiplelor cerințe și nevoi ale studențimii clujene. Îmi exprim încrederea că cercetări viitoare vor arăta dacă s-a reușit sau nu acest lucru.

⁸² Viorica Pintilieșcu, *Aspecte din viața*, 187.

⁸³ *Dimineața*, 31, nr. 10.200 (21 mai 1935): 2.

⁸⁴ *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj pe anul școlar 1934/35* (Cluj: Institut de Arte Grafice „Ardealul”, 1935), 22-23.